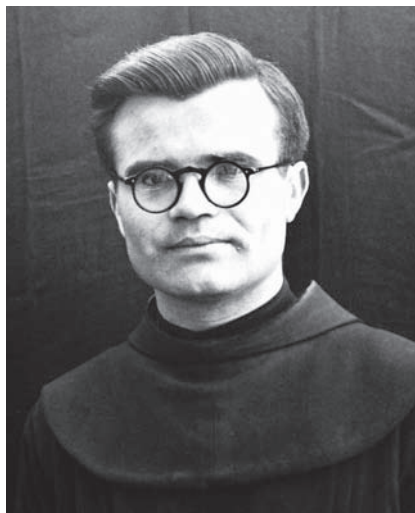

FRA SLOBODAN LONČAR

(1915.-1945.)¹

Ivan Lončar rodio se 1. ožujka 1915. u obiteljskoj kući u posuškim Vinjanima, kako su se u to vrijeme sva djeca rađala. Roditelji su mu bili Petar i Franjka rođ. Lončar. Njegov mlađi brat bio je također svećenik franjevac; krsno ime bilo mu je Jerko, redovničko fra Umberto Lončar.² Ivan je kršten dva dana kasnije, 3. ožujka, u župnoj crkvi u Viru. Krstio ga je župnik don Ante Bakula, a kum na krštenju bio je Marko Nenadić. Don Ante je kasnije, u vrijeme rata, kao župnik župe Donje Hrasno “ubijen od komunista u mjesecu svibnju 1942. Prije smrti kroz 8 dana na razne su ga načine mučili: kamenovali, vezali u štali za jaslje, davali mu za hranu sijeno i drugu travu, na njemu jašili, na svršetku ga ubili. Župa je srađena sa zemljom.”³

Školovanje

Pučku školu Ivan Lončar završio je u Narodnoj osnovnoj školi u Posušju od 1925. do 1929. godine, kada se upisuje u Franjevačku gimnaziju na Širokom Brijegu. Njegov brat fra Umberto u svojim sjećanjima na brata Slobodana piše: “Bio sam dijete, ali se i sada vrlo dobro sjećam da su tada bila samo dva školarca iz našega sela - moj brat Ivan i Pero Lončar Zelenović. Ta dva dječaka, idući u osnovnu školu u Posušje i iz škole kući u Vinjane, propješačili su svaki dan 14 km.”⁴

- 1 Opširan fra Slobodanov životopis napisao je fra Milan Lončar, njegov bratić, i objavio u knjizi: *Fra Slobodan Lončar. Franjevac i mučenik. Tragovi prošlosti i plodovi milosti*, Posušje, 2022. Ovdje je tekst temeljito skraćen i prerađen (R. Jolić).
- 2 Njegov životopis vidi u: Robert JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, II. izd., Mostar, 2023., str. 243-244.
- 3 Ratko PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, Mostar, 2000., str. 235.
- 4 Fra Umberto LONČAR, *Sjećanja na brata Slobodana*. Rukopis, pisan strojopisom i osobno potpisano, od fra Umberta sam preuzeo na Humcu krajem 2003. godine.

U prvi razred gimnazije na Širokom Brijegu Ivan Lončar upisan je u srpnju 1927. Nakon prijemnog ispita upisan je skupa s 11 drugih dječaka. Razred je završio s ne baš sjajnim ocjenama, a iz latinskog jezika je propao, pa je morao polagati popravni ispit. U 3. razredu je šk. 1929./30. godine. I u tome je razredu polagao popravni ispit iz jednoga predmeta. Četvrti razred prošao je dobrim uspjehom. Razrednik mu je bio fra Augustin L. Zubac. No, nakon 4. razreda (to bi danas bio 8. razred osnovne škole) nije uspio položiti malu maturu, nego je "na godinu dana odbijen". Nije jasno koji su razlozi ponukali profesorski zbor na takvu odluku. Tako je malu maturu pložio u šk. 1931./32. god. Polaganje je bilo od 8. do 13. lipnja 1932. Peti razred položio je dobrim uspjehom. Razrednik mu je bio fra Fabijan Paponja. Na kraju 6. razred opet je morao polagati popravni ispit iz latinskog jezika, ali se navodi kako "ispitu nije pristupio". No, potom se navodi da je na popravni ispit pristupio 29. kolovoza 1935. i položio ga s uspjehom. Tako je završio 6. razred. U međuvremenu je Ivan posoto fra Slobodan, jer je 3. srpnja 1934. obukao habit i stupio u novicijata na Humcu.⁵ Tako je popravni ispit položio tek po okončanju novicijata, u ljeto 1935. I na kraju 7. razreda bio je na popravnom ispitu, koji je položio krajem kolovoza 1936.⁶ Čini se da je stalno imao problema s latinskim. Fra Tugomir Soldo, magistar klerika na Širokom Brijegu, šalje izvješće 12. travnja 1937. provincijalu fra Mati Čuturiću u Mostar o vladanju klerika u školskoj godini 1936./37. Nakon opisa vladanja šest klerika na 7. mjestu o fra Slobodanu, između ostaloga, piše: "Fra Slobodan Lončar: marljiv je i dobro čuva odijelo i knjige."⁷

Ovdje može biti korisno gornjem tekstu nadodati i ono što piše fra Umberto Lončar o svome bratu Ivanu. Evo toga teksta:

Nakon osnovne škole moj brat Ivan nastavio je školovanje u gimnaziji na Širokom Brijegu (...). Kad sam pošao u pučku školu u Posušje, Ivan je već bio gimnazijalac trećeg razreda na Širokom Brijegu. Ja sam uvijek željno očekivao njegov dolazak kući u vrijeme božićnih praznika i po završetku školske godine. On je bio ljepše odjeven od svojih vršnjaka u selu i imao je uljudnije vladanje, ali to nije bilo ni čudno jer je on bio školarac. Kod oltara bi ministrirao župniku don Anti Bakuli i govorilo se da uči za svećenika. Za vrijeme školskih praznika Ivan je pomagao roditeljima i braći u raznim poslovima. Fizički je bio vrlo jak i srednjeg uzrasta. Jednog ljeta doživio je veću nezgodu za vrijeme žetve pšenice. Udario ga je klas po oku i zbog toga je morao ići u bolnicu. U bolnici je bio dulje vrijeme, ali je poslije toga morao nositi naočale. Na jedno je oko nešto malo slabije vidio, a drugo mu je bilo posve zdravo. - Kad ja ne bih poslušao mamu, on je tražio strogo da roditelje moram slušati.⁸

5 Robert JOLIĆ, *Novicijata hercegovačkih franjevacu*, Mostar, 2009., str. 156.

6 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, Mostar, 2011., sv. II, str. 261-262, 267, 403, 479, 483, 488, 537, 572, 620, 675; sv. III, 17, 59.

7 Arhiv Provincije: SP, sv. 118, f. 481.

8 Fra Umberto LONČAR, *Sjećanja na brata Slobodana*, str. 1.

Fra Slobodan je 8. razred završio dobrim uspjehom. Razrednik mu je bio dr. fra Živko Martić, zemljak iz Posušja. Uskoro je pristupio polaganju velike mature. Ispiti su završili sredinom lipnja 1937. Fra Slobodan je maturirao dobrim uspjehom, te proglašen "zrelim s priznanjem da može nastaviti studij na sveučilištu".⁹ Ivan - fra Slobodan Lončar nije pripadao među najbolje učenike, ali je ipak na kraju uspješno završio tešku gimnaziju na Širokom Brijegu!

Filozofsko-teološki studij na Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru (1937.-1942.)

Najveći broj studenata u Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru - njih 50 - bio je 1940./1941. godine; u to vrijeme bio je tu i fra Slobodan. Upisao se na studij 17. rujna 1937., a petogodišnji studij filozofije i teologije završio je 1942. godine. Prema indeksu predavanja fra Slobodan je imao najčešće ocjene položenih predmeta između 7 i 9, kako se u to vrijeme ocjenjivalo. Tako je u prvoj akad. god. 1937./38. imao u 1. semestru 6, a u drugom 7 predmeta, uglavnom iz filozofije, a dijelom i iz teologije. Opet mu jezici nisu išli, pa je iz hebrejskog imao 7 u prvom i 5½ u drugom semestru. Ostale ocjene uglavnom dobar (*bonus*, 7), ili vrlo dobar (*laudabilis*, 8). U akad. 1938./39. god. uglavnom su bile sedmice, pokoja osmica, kao i u 1939./40. god. Akad. god. 1940./41. imao je i pokoju šesticu (Sveto pismo, euharistija, moralna teologija). Teologiju je završio - sada već kao zaređeni svećenik - akad. 1941/42. godine. U 1. semestru imao je 4 ispita, a u 2. samo dva, i to iz Svetog pisma, dogmatike, moralne teologije i crkvenog prava. Četiri sedmice i dvije devetke. No uvijek je iz vladanja imao izvrsnu ocjenu.¹⁰ Na kraju - jasno je da ni na bogosloviji fra Slobodan nije pripadao u elitu, barem što se tiče učenja, ali je svejedno sve položio s uspjehom.

Naši ugledni fratri, fra Slobodanovi suvremenici, dr. fra Častimir Majić i dr. fra Bazilije Pandžić, tvrde da je fra Slobodan imao smisla za humor, te da je pisao i crtao u nekim glasilima dok je još bio u Mostaru. Tako fra Častimir piše da je fra Slobodan "posjedovao i izvjesnu dozu humora što se posebno očitovalo u šaljivom glasilu *Podbadalo* koje je zajedno s fra Žarkom Leventićem uređivao u Mostaru. Znao je svojim kistom nacrtati pojedine osobe tako dojmljivo da bi na sve nas duboko djelovao."¹¹ Također je pisao u hrvatskom katoličkom tjedniku *Hrvatska straža*, koji je u Zagrebu izišao prvi put 1. siječnja 1933., a prestao je izlaziti 24. listopada 1943.

9 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. III, str. 87-89.

10 Arhiv Provincije: Liber classificationum ab anno 1937, sv. II, f. 27.

11 Častimir MAJIĆ, *U nebo zagledani. Crtime o 66 hercegovačkih franjevaca, komunističkih žrtava koje poznavah*, Široki Brijeg - Zagreb, 2011., str. 111-114.

Nevolje u Slanom u ljeto 1940.

Ljetne praznike 1940. godine proveli su hercegovački bogoslovi u Slanom. O tome je sačuvana vrlo zanimljiva bilješka. Fra Slobodan je bio netom zaređen za svećenika, ali još nije bio potpuno završio teološki studij, kako je onda bilo uobičajeno. Nakon što je došao u Mostar, poslan je s još devet bogoslova u Slano na odmor i oporavak. Kada su točno pošli u Slano i kako su stigli u naš samostan, ne znamo. No, ono što nam je poznato jest dosta neobično. Naime, svih deset bogoslova su “zajednički pjevali dana 19. VII. 1940. god. u 21 sat u Slanom pjesmu uperenu protiv susjedne Italije”.¹² To čitamo u optužnici koju je protiv njih podiglo Sresko načelstvo u Dubrovniku. Svi su kažnjeni s po 250 dinara plus taksa, a u slučaju neplaćanja, osuđeni su na 5 dana zatvora. Protiv presude Sreskog načelnika u Dubrovniku od 29. listopada 1940. odmah je upućena žalba i prijedlog da se s cijelim spisom dostavi Ispostavi Banske vlasti u Splitu. Žalba na presudu upućena je iz Mostara 12. studenog 1940. Obrazloženje žalbe je dosta opširno i iz nje se dobroano vidi o čemu je zapravo bila riječ. Donosimo neke najzanimljivije dijelove:

Presuda nije na zakonu osnovana. Pjevajući hrvatsku koračnicu: “Bojna nam truba zatrubi - na talijanskoj granici...” nismo učinili prekršaj (...) niti počinili izgređ, (...) a niti je to pjesma ni direktno ni indirektno uperena protiv susjedne Kraljevine Italije. Donašajući prvostupnu presudu upravna vlast trebala je imati u vidu činjenicu, da smo mi hrvatski franjevački bogoslovi i da se kao takvi osjećamo samo dijelom Hrvatskoga naroda. Posve je radi toga shvatljivo da smo boraveći na ferijama u Slanome, na 19. srpnja 1940. kada se slavi rođendan Vođe Hrvatskoga Naroda dra V. Mačeka i mi izašli na obalu, gdje se proslava odvijala, da uveličamo ovu proslavu, a sutradan u crkvi da smo baš mi pjevali “Tebe Boga hvalimo” preko sv. Mise Zahvalnice u počast vođe. - Na obali pjevao je oduševljen čitav narod, pa smo pjevali i mi razne hrvatske rodoljubne pjesme i davorije. Svakom Hrvat u Slanom bilo je drago da mi kao svećenički podmladak, dajemo Vođinoj proslavi svoj udio i naše sudjelovanje nije nikome bilo zazorno osim možda kojemu preostalom tipu iz onih vremena, kada je naš svijet trpio progone i kojemu je bila zazorna ova divna sloga čitavoga naroda i njegova svećenstva. Tako u tom oduševljenju između desetaka otpjevanih raznih hrvatskih koračnica i davorija nije nitko osjetio da je pjesma: “Bojna nam truba zatrubi - na talijanskoj granici” uperena protiv susjedne Kraljevine Italije i da se time čini kakav izgređ. Naprotiv! Sve pjesme činile su jednu cjelinu i ne može se baš ova pjesma istrgnuti iz čitave proslave. Ta pjesma potječe sa sočanskog fronta i nema nikakva žalca protiv današnje susjedne Kraljevine Italije, kao što ni upereni naš Ban Jelačić prema Mađarskoj na spomeniku u Zagrebu nema žalca prema sadašnjoj Mađarskoj. Već je samo spomen na velike povijesne

12 Arhiv Provincije: SP, sv. 132, ff. 426-429.

dane Hrvatskoga naroda. Tako ni mnogobrojne narodne pjesme o borbi Krsta i Polumjeseca nisu uperene protiv današnjih hrvatskih muslimana.

Sutradan po ovoj proslavi mi smo dobili sa više strana (...) naročita priznanja (...). Prema tome jer nismo počinili nikakav izgred (...) treba nas riješiti svake krivnje i kazne (...).

Ispostava Banske vlasti u Splitu već je 2. prosinca 1940. uvažila žalbu i poništila prvostupanjsku presudu. Rješenje je bilo konačno. Ipak se redarstvu u Mostaru naređuje da od svakoga “pjevača” ubere po 22 dinara na ime “takse na presudu”.¹³

Redovništvo

Nakon što je profesorski zbor širokobriješke gimnazije zaključio da Ivan Lončar ima zvanje i da može biti primljen u novicijatu, to je provincijal fra Mate Čuturić i učinio. Provincijal je 3. srpnja 1934. obukao na Humcu 12 kandidata. Meštar novaka bio je fra Eugen Tomić st. Četiri mjeseca prije oblačenja Ivan je navršio 19 godina. Znao je što je izabrao, koliko se to u tim godinama može znati. Obukao je franjevački habit i dobio novo ime fra Slobodan. Dvojica od 12 obučanih novaka kasnije su napustila zajednicu (fra Stanko Čavar i fra Tomislav Šekelja), a desetorica su postali svećenici: fra Vjekoslav Bambir, fra Dominik Ćorić, fra Zvonimir Grubišić, fra Franjo Ivanković, fra Blago Karačić, fra Miron Lasić, fra Slobodan Lončar, fra Kamilo Milas, fra Celestin Raguz i fra Kvirin Vasilj. Fra Zvonimir Grubišić iz Posuškoga Graca doživio je istu sudbinu kao i fra Slobodan; partizani su ga ubili 12. veljače 1945. u Mostarskom Gracu. Petorica fratara svećenika iz spomenute generacije živjeli su kasnije u Hrvatskoj franjevačkoj kustodiji Svete Obitelji u Americi i umrli su u Chicagu (Bambir, Ćorić, Lasić, Raguz i Vasilj), a trojica su preživjela rat i umrla kao svećenici u Hercegovini (fra Franjo Ivanković, fra Blago Karačić i fra Kamilo Milas).¹⁴

Fra Eugen Tomić st., učitelj novaka na Humcu, javlja Provincijalatu da je 4. srpnja 1935. privremene zavjete položilo 12 novaka. Među njima je i fra Slobodan Lončar iz Vinjana. Dokument je potpisan 30. kolovoza 1935.¹⁵

Izjavu neposredno prije vječnih ili svećanih zavjeta fra Slobodan je potpisao 4. srpnja 1938. u Mostaru s još deset kolega. Kako je to bio običaj u ono vrijeme, izjava je upućena Provincijalatu hercegovačkih franjevaca u Mostaru, a pisana je latinskim jezikom. Zakletvu je položio držeći ruku na Evandjelju, pred svjedocima

13 Robert JOLIĆ, *Hercegovački franjevci sto godina u Slanom (1922.-2022.)*, Mostar, 2023., str. 287-289.

14 Robert JOLIĆ, *Novicijati hercegovačkih franjevaca*, str. 156-157.

15 Arhiv Provincije: SP, sv. 110, f. 134.

fra Jerkom Mihaljevićem i fra Bonacijem Rupčićem.¹⁶ U Matici krštenih u Viru upisano je da je svećane zavjete položio 5. srpnja 1938. u Mostaru; svećeničko ređenje nije upisano.

Sveti redovi

Pet profesora na Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru: fra Ante Jelavić, fra Pavo Dragičević, fra Gracijan Raspudić, fra Mladen Barbarić i fra Rufin Šilić ispitali su 10. svibnja 1940. jedanaest bogoslova III. godišta teologije iz gradiva koje je bilo potrebno za subđakoniat i zaključili su da su svi sposobni.¹⁷

Na izvanrednoj sjednici diskreta i lektora, koja je održana u Mostaru također 10. svibnja 1940., tajno se glasovalo o prikladnosti kandidata (bogoslova) za subđakoniat, đakoniat i prezbiterat. Kandidata je bilo jedanaest. A glasača, diskreta i lektora, bilo je sedam. Pet prvih bogoslova dobilo je svih sedam pozitivnih glasova, dok su drugi imali i po nekoliko glasova koji ih nisu preporučivali, ali su ipak pripušteni ređenju, jer je tako većina odlučila. Ishod glasovanja upućen je Provincijalatu u Mostaru.¹⁸

U Arhivu Provincije nedostaju neki dokumenti. Međutim, na temelju Urudžbenog zapisnika, koji je sačuvan, znamo koji su to dokumenti i znamo njihov sažetak. Donosim jedan takav dokument na sljedeći način: 8. lipnja 1940. poslani su na Biskupski ordinarijat u Mostaru tzv. *dimissoriales* (otpusnice) za đakoniat. Otpusnice se odnose na sljedeće fratre: fra Karla Plešu, fra Vjekoslava Bambira, fra Dominika Ćorića, fra Zvonku Grubišića, fra Franju Ivankovića, fra Blagu Karačića, fra Mirona Lasića, fra Slobodana Lončara, fra Celestina Raguža i fra Kvirina Vasilja.¹⁹ Uskoro nakon navedenog dokumenta, 15. lipnja 1940., napisana je još jedna svjedodžba, a potpisala su je četvorica profesora, u kojoj se svjedoči da je deset kandidata polagalo ispit iz gradiva potrebnoga za prezbiterat (svećeništvo) i da posjeduju dovoljno znanja. Imena tih kandidata su gore spomenuta pa ih ovdje ne navodimo.²⁰

Provincijal fra Mate Čturić upućuje 3. svibnja 1940. molbu na latinskom jeziku mjesnom ordinariju za 11 klerika koji su završili treću godinu teologije, da mogu primiti red svećeništva. Među njima je i fra Slobodan.²¹ U ovom dokumentu Slobodan se piše na latinskom Liberatus, a ne kao prijete Liberius.

16 Arhiv Provincije: SP, sv. 124, f. 267.

17 Arhiv Provincije: SP, sv. 130, f. 47.

18 Arhiv Provincije: SP, sv. 130, f. 144.

19 Arhiv Provincije: SP, sv. 130, f. 198.

20 Arhiv Provincije: SP, sv. 130, f. 226.

21 Arhiv Provincije: SP, sv. 130, f. 5 (dispensa se odnosi na fra Kvirina Vasilja).

Za svećenika je zaređen s ostalim kandidatima u Mostaru 16. lipnja 1940. Tako mi je napisao fra Bazilije Pandžić (3. svibnja 2015.), a isti datum spominje fra Robert Jolić u već citiranom *Leksikonu*.²²

Mladu misu fra Slobodan je slavio u Vinjanima 30. lipnja 1940. To je bilo na vinjanskom mjesnom groblju, zvanom Rakića groblje, jer druge mogućnosti u to vrijeme nije bilo. Fra Umberto o Mladoj misi piše: "Na misi je bilo više svećenika i mnoštvo naroda, a propovijed je održao naš zemljak fra Svetozar dr. Petric. Na spomen sličicama fra Slobodan je stavio ovaj motto: 'Blagoslovljen neka je Gospodin, jer usliša glas molitve moje (Ps 27,8).' Ja sam tada bio završio V. razred gimnazije i brata sam na dolasku pred oltar pozdravio deklamacijom. Nakon mise bilo je veliko slavlje i ručak za uzvanike."²³

Svećeničke službe

Fra Slobodan je nakon svršetka bogoslovnog studija 1942. godine bio imenovan župnim vikarom na Širokom Brijegu, gdje je ostao dvije godine. Uza svesrdnu pomoć fra Stipe Biške, župnika na Širokom Brijegu, i fra Ivana Marića ml., gvardijana, pregledali smo kopije matica i došli do nekih pouzdanih podataka o djelovanju i radu fra Slobodana na Širokom Brijegu. Prvo smo pregledali Maticu krštenih i našli da je fra Slobodan prvo dijete krstio 6. VII. 1942.; riječ je o Mladenu Šušku, sinu Ivana i Anice r. Galić iz Mokrog. Krsni kum bio je Stanko Bubalo. U Matici je i opaska da je Mladen umro 29. VI. 2011.²⁴ Budući da se radi o prvoj pastoralnoj službi, moglo bi biti da je Mladen Šušak uopće prvo dijete koje je fra Slobodan krstio. Iste godine, tj. 1942., fra Slobodan je krstio još 34 djece. Sljedeće godine krstio je 41 dijete. A godine 1944. krstio je čak 50 djece, što se može vidjeti u sljedećem svesku Maticе krštenih.²⁵ Zadnje dijete te godine krstio je 11. kolovoza, nakon čega je dobio novi dekret da ide za župnog vikara u Drinovce. To kršteno dijete bilo je Miljenko Sopta, rođeno 8. kolovoza 1944. u Širokom Brijegu od roditelja Joze i majke Šime r. Škrobo, a kum je bio Ivan Zadro (Miljenko umro 15. XI. 2019.). Sveukupno je, dakle, na Širokom Brijegu krstio 126 djece. Budući da je u samostanu u to vrijeme bilo više fratara, koji su također krštavali djecu, to govori bez sumnje i o natalitetu u ta teška vremena, ne samo u župi Široki Brijeg, nego i u cijeloj Hercegovini. Da narod nije rađao djecu, tko zna bismo li uopće ostali živi.

22 R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevacа*, str. 226.

23 Fra Umberto LONČAR, *Sjećanja na brata Slobodana*.

24 Matica krštenih župe Široki Brijeg, svezak VI., god. 1940.-1943., str. 65, br. 136.

25 Usp. Matica krštenih, svezak VII. za godine 1942., 1943. i 1944.

U Matici vjenčanih župe Široki Brijeg zanimljivo je da ne nalazimo ni jedan bračni par koji je fra Slobodan vjenčao. Vjerojatno za to postoji neki razlog, o kojemu bismo mogli samo nagađati. To je, čini se, bilo pridržano župniku.

Prvu osobu fra Slobodan je opremio 7. srpnja 1942. Riječ je o Mari Mandić, ženi Božinoj. Istu je pokopao 8. srpnja 1942. na groblju Sajmište.²⁶ Iste godine opremio je još 7 osoba. U ta vremena sprovode su rijetko vodili svećenici (to su činili sami vjernici), pa je fra Slobodan vodio samo 8 sprovoda. Godine 1943. opremio je 22 osobe i vodio 20 sprovoda. Zadnji sprovod imao je 29. rujna 1943.²⁷

Prema jednom dopisu provincijala fra Lea Petrovića od 17. ožujka 1944. fra Mati Čturiću, gvardijanu na Širokom Brijegu, određeno je da umjesto fra Slobodana Lončara za vjeroučitelje u Knešpolje ide fra Honorije Čilić.²⁸ To pokazuje da je fra Slobodan bio i vjeroučitelj u Knešpolju.

Provincijal fra Leo Petrović upućuje dopis 8. kolovoza 1944. Biskupskom ordinarijatu u Mostaru, u kojemu moli jurisdikciju i kanonsku misiju za osam mladih svećenika. Fra Slobodan je na osmom mjestu i za njega se traži da bude pomoćnik župniku u Drinovcima. Dopis je pisan na latinskom jeziku.²⁹ Biskupski ordinarijat odgovara istoga dana i svima daje jurisdikciju i kanonsku misiju, onako kako je provincijal i predložio. Dokument potpisuje biskup Petar Čule i napisan je na hrvatskom jeziku.

Odmah po Velikoj Gospi, tj. 16. kolovoza 1944., upućuje provincijal fra Leo Petrović dekret fra Slobodanu i obavještava ga o premještanju u Drinovce.³⁰ Fra Dane Čolak, kojega su komunisti uskoro ubili negdje na "križnom putu", službovao je godinu dana kao duhovni pomoćnik u Drinovcima, od završetka studija i polaganja jurisdikcijskoga ispita 1943. do 1944. godine.

Sačuvan je jedan njegov dopis provincijalu fra Leu Petroviću od 6. svibnja 1944. Piše iz Drinovaca i govori o fratarskim promjenama koje su uskoro trebale uslijediti. Kaže kako su Drinovci župa na rubu Provincije, na uglu koji udara u Dalmaciju, izložen modernu poganstvu. Nada se stoga da će u Drinovce doći ljudi "koji su auktoritativni, disciplinirani i duboko religiozni. Iz ove župe ima mnogo fratara, popova i ex-fratara - svega tu ima i sviet to dobro vidi - pa on je izgleda upro oči da vidi ima li još dobrih svećenika - pa baš zato bi trebalo da ovdje bude župnik i kapelan pravi svećenik-redovnik". Netko je crvenom olovkom na istom dopisu napisao: "Udovoljeno!" Provincijal je, naime, u Drinovce za župnika poslao fra Ratimira Kordića,

26 Usp. Matica umrlih, svezak IV., str. 60, br. 61.

27 Usp. Matica umrlih, svezak V., od god. 1943. do 1948.

28 Arhiv Provincije: SP, sv. 142, f. 244.

29 Arhiv Provincije: SP, sv. 143, ff. 443-444.

30 Arhiv Provincije: SP, sv. 114, f. 51.

koji je tu prije djelovao kao župni vikar (1937. - siječanj 1941.), a s njim je još oko tri mjeseca bio i fra Dane. Fra Danu je zamijenio fra Slobodan Lončar, vjerojatno u kolovožu 1944.³¹

O župi Drinovci i dosta teškom stanju u njoj pisao je fra Umberto Lončar. Partizani su došli u Drinovce 28. listopada 1944., a hrvatska se vojska povukla u Goricu. Stanje je više nego dramatično. Uprava Provincije zbog takvog stanja šalje u župu novo osoblje, "prave svećenike-redovnike" i "duboko religiozne". Najprije je poslala za župnika fra Ratimira Kordića, a potom i kapelana fra Slobodana Lončara.

Ako su komunisti uhvatili fra Slobodan 9. veljače 1945., a to doista možemo smatrati sigurnim podatkom, onda je fra Slobodan u Drinovcima bio nepunih šest mjeseci. U Matici krštenih čitamo da je krstio 28 djece. Prvo dijete krstio je 26. kolovoza 1944., a riječ je o Ivi Dedić, kćeri Jure Dedića i Kate r. Pejić. Kuma je bila Mila Šimić. Zadnji sakrament krštenja koji je podijelio u Drinovcima bio je 7. veljače 1945., dakle dva dana prije nego je uhapšen i odveden u Ljubuški. Dijete je bilo Mila, kći Filipa Pandžića i Ljubice r. Pandžić.³²

U Matici umrlih čitamo da je fra Slobodan u Drinovcima pet bolesnih osoba opremio, a šest ih je kršćanski sahranio. Prva opremljena i sahranjena osoba je Dana Tomas ž. Ivanova. Rođena je 8. veljače 1880., umrla je 1. rujna 1944., a sahranjena 2. rujna na groblju zvano Brdo.³³ Kao što rekosmo, još je vodio pet sprovoda, i to: 16. rujna 1944.; 20. rujna 1944.; 2. studenoga 1944.; 4. siječnja 1945. i 8. veljače 1945. Zadnji je sprovod bio, dakle, uoči dana kada su ga uhapsili i odveli u Ljubuški, a to je bilo 9. veljače 1945. Osoba koju je uoči hapšenja sahranio zvala se Kata Grubišić ud. Matina. Kata je rođena 29. rujna 1867., a umrla je 7. veljače 1945. Pokopana je na groblju Bartuluša.³⁴

U Matici vjenčanih nismo našli nikoga tko bi u to vrijeme bio vjenčan s fra Slobodanovim potpisom.

Mučenička smrt između 12. i 13. veljače 1945. u Ljubuškom

U tekstovima koji slijede donosimo nekoliko svjedočanstava o "križnom putu" fra Slobodana Lončara i to od Drinovaca do Ljubuškoga, gdje je uslijedila mučenička smrt između 12. i 13. veljače 1945. Preživjeli fratri su bili sigurni da je fra Slobodan među mrtvima pa su već 22. travnja 1945. (u Mostaru) za njega služili propisane

31 Robert JOLIĆ, "Fra Dane Čolak (1916.-1945.)", *Stopama pobijenih*, VIII., 2(15), Široki Brijeg, 2015., str. 33.

32 Usp. Maticu krštenih, svezak IV., od god. 1941. do 1946.

33 Usp. Matica umrlih, str. 69, br. 69.

34 Usp. Matica umrlih, str. 74, br. 7.

mise za pokojne fratre. Zabilježeno je da je ubijen u Ljubuškom 13. veljače 1945.³⁵

Slijedi najprije fra Umbertove izvješće, zatim jedno potresno svjedočanstvo fra Jan-ka Bubala koje je doživio uoči same fra Slobodanove smrti, te tekst dr. Anđelka Mijatovića, koji opširno opisuje cijeli križni put pok. fra Slobodana.

Fra Umberto Lončar: Smrt moga brata fra Slobodana (iz usta fra Ratimira Kordića)

Godine 1995. objavila je nakladnička kuća "K. Krešimir" iz Zagreba fra Ratimirove "doživljaje i sjećanja" pod naslovom: *Fratar - narodni neprijatelj: doživljaji i sjećanja*. Knjigu je uredio fra Kornelije Kordić. Na stranicama 54-64 objavljen je članak *Kapelan - mučenik*, a na stranicama 65-69 članak *Tragedija braće*. Razvidno je da je oba teksta, dok su još bili u rukopisu, koristio fra Umberto. Uspoređujući oba naknadno objavljena i redigirana teksta s onim što je fra Umberto imao pred sobom, zaključio sam da u rukopisu ima pojedinosti kojih nema u objavljenom tekstu. Posebno je upadno da nisu objavljena mnoga imena Drinovčana koja su se u ono vrijeme našla na jednoj ili drugoj strani. Zato fra Umbertoov tekst smatram vjerodostojnim i stoga ga ovdje objavljujem.³⁶

U prvu nedjelju po dolasku u Drinovec fra Slobodan je održao pučku misu. Tema propovijedi bila je: "Naša legitimacija - Hrvat-katolik." Sistematski je obrađivao temu. U povijesnom presjeku isticao je često povezanost hrvatstva i katoličanstva. Pradjedovi su se borili "Za krst časn i slobodu zlatnu". Hrvati su dobili časn naslov "Predziđe kršćanstva". Potakao je vjernike da budu dostojni nasljednici časnih djedova i pradjedova.

Na kraju je ispričao svoj nedavni doživljaj u Drinovcima. Dok sam razgovarao s grupom ljudi pred crkvom, netko me upozori - "šuti sada dok ovaj prođe!" Požalio se da ima netko pred kim se mora šutjeti. Izrazio je želju da svi budu jedinstveni i složni. Propovijed je bila zapažena i dobro primljena od puka (str. 44).

Godine 1944. prokapao se tunel u Peći. Radili su ga Drinovčani i Dalmatinci. Dalmatinci su bili partizani i tako su neki Drinovčani uspostavili vezu s njima. Dolazili su iz Dalmacije partizani, ali su hrvatski vojnici ubili Lukana Glavaša čistom zabunom jer su mislili da je to neki partizan. To je bilo rano izjutra 24. 9. 1944. jer ga nisu prepoznali.

Zatim 5-6 Drinovčana pobjegne u partizane u Biokovo jer su bili njihovi suradnici. Govorilo se da je Ante Barbir [oficir OZN-e] uvijek na terenu.

Neka žena iz Runovića došla je u Drinovec i nudila rakiju na prodaju. Žena je rekla fra Ratimiru da su za Drinovec već određeni odbornici. Njih 14

35 Arhiv Provincije: Mise za pokojne fratre 1940.-1955., str. 98.

36 Fra Umberto LONČAR, *Sjećanja na brata Slobodana*.

nabrojila je po imenu i kazala je da bi mogli doći partizani u Drinovce za desetak dana. Tako je i bilo. I žena je pogodila i imena partizanskih odbornika za Drinovce.

U subotu (28. listopada 1944.) partizani su došli u Drinovce, a hrvatska se vojska povukla u Goricu.

Fra Ratimir se s Barbirom susreo kod Buconjića spomenika u crkvenom dvorištu. Susret je izgledao prijateljski jer ga je Barbir pozdravio s "Hvaljen Isus" i čvrsto mu stiskao ruku, a onda ga zagrlio. Fra Ratimir ga poveo u blagovaonicu i ponudio rakijom. Mali dijak Boško Čerkez donio je rakiju, a fra Ratimir je prihvatio Boška za ruku i ovako rekao Barbiru:

- Moj dijak plaši se partizana, a nema se čega plašiti. Je li, Ante, vi štitite sirotinju i borite se za nju?

-Točno! - reče Barbir, a onda potapša Boška po leđima i nadoda:

- Ništa se ti nemoj bojati, budi miran.

Taj susret s Barbirom umirio je fra Ratimira i osjetio je kao da je izvršio važan posao. Ali se ipak pitao: Tko zna je li ovaj prijateljski susret bio iskren? Ipak je uvjeravao starog fra Cipru [fra Ciprijan Brkić, koji je tada boravio u župnoj kući u Drinovcima] da će biti dobro.

Fra Slobodan je želio napustiti Drinovce. Pošao je prema Grljevićima, ali ga partizani vrate iz Borajne u Drinovce. Poslije nije pokušavao.

Na jednoj nedjeljnoj misi oficir OZN-e Ante Barbir htio je otpjevati epistolu. Fra Slobodan uzme evanđelistar i sam otpjeva.

Početak prosinca doneseno dijete za krštenje. Petar Pandžić - Vatica prijavio se da bude kum. Fra Slobodan ga je upitao: "Jesi li ti komunista?" Vatica je zanijekao i Slobodan ga upiše za kuma. A Vatica je bio tada sekretar Odbora i komunista.

U Drinovcima je odmah formirana partizanska vlast od 14 članova:

1. Predsjednik: Ante Tomas - Gale (nikad poslije nije povirio u crkvu)
2. Potpredsjednik: Petar Pandžić zv. Vatica (kasnije postao predsjednik Općine, mrzio vjeru)
3. Mate Majić zv. Eljugačić (sekretar Općine - nikada poslije nije povirio u crkvu)
4. Mirko Rogić - daleko od vjere
5. Rudo Šimić - neutralan za vjeru
6. Danko Pandža (kasnije izdavao karakteristike u Općini; nikada poslije u crkvu)
7. Stjepan Glavaš - Sperčević - bezbožnik

8. Jozo Nuić - Gliše

9. Jozo Pandža - Kovačić itd.

10. Stipe Šimić † Jakova (Šušković) bio vjernik, a kasnije postao sekretar Općine umjesto Vatrice koji je otišao na položaj predsjednika Općine.

Oko Nove godine dođe jedan čovjek Majić iz Kamenice i želio je vidjeti Slobodana. Slobodan je izašao na hodnik i pitao ga što želi. Ovaj je tražio od Slobodana da mu upiše ime u zeleni kadar. To je na Slobodana djelovalo vrlo mučno i čudio se kako mu to može pasti na pamet. Želio je otkloniti sumnju i izbjegavao svaki razgovor s ljudima. Tada smo mi živjeli povučeno i nerado smo izlazili iz kuće, osim po službenoj dužnosti - bolesnik, sprovod i sl.

Stjepan Marinović iz Kamenice organizirao je škripare i održavao s narodom tajne noćne sastanke. On je tvrdio da je toga vođa fra Slobodan i govorio narodu da će i on doći na sastanke. Ali Slobodan nikada nije došao i nije imao veze s time. Sad se moglo zaključiti da je Marinović poslao Majića da mu Slobodan upiše ime u zeleni kadar. Slobodan se nad tim zaprepastio i ostao iznenađen jer on nije imao nikakve veze s time. - Taj Marinović je rođen 1910. Bio je zdrav, visok, težak oko 100 kg. Marinović je tvrdio među narodom da je bio ustaša i govorilo se da je ljetos ubio nekog učitelja u Gorici, koji je navodno bio prikriveni partizan.

Još je Marinović govorio narodu kako će otjerati partizane u Dalmaciju i tražio je kakvo tko ima naoružanje, a ljudi su mu to kazivali. Zatim je jašio na konju s nekoliko partizanskih oficira i naredio da se oružje donese na Odbor. Ljudi su se ustrašili i poslali oružje po ženama i starcima. Odmah je Marinović formirao terensku partizansku miliciju i on je postao komandir. Fra Slobodan se nikad nije susreo s njime.

Taj Stjepan Marinović iz Kamenice poginuo je kao komandir milicije idući od Sebišine do Vučkovih kuća - a te su kuće osamljene visoko na brdu. Rafal strojnice pogodio ga u prsa. Ubili su ga škripari. Nije ispovjeden.

U petak (9. II. '45.) došao terenski oficir Krešo Šimić s dva vojnika da pretresu fra Slobodanovu sobu i da Slobodana sprovede Anti Barbiru u Goricu na saslušanje. Sobu su pretresli i ništa nisu pronašli. Krešo je napisao pismo i dao ga fra Ratimiru da ga pročita i preda Barbiru: "Druže Ante, obavio sam pretragu fra Slobodanove sobe i ništa nisam našao, niti je meni išta poznato što bi ga kompromitiralo pred narodnom vlasti."

Dva stražara, Slobodan i Ratimir pošli su u Goricu. Kod Vokića u gostionici našli su mnogo vojnika - Gačana. Pitali su za Barbira, a oni su rekli da nije ovdje. Vojska ih je poslala u Soviće. Tu su uzeli fra Vladina oca i htjeli ga povesti, ali on je govorio: "Ubijte me ovdje!" Udarali su ga i vukli niz cementne stepenice. Glava mu je odzvanjala niz svaku stepenicu. Slobodan je bio vrlo potišten i šutljiv. Govorio mi je - veli fra Ratimir - ubit će me. Ratimir ga je tješio da je nemoguće da bude ubijen nevin čovjek. Rekli su

nam da je Barbir u Ružićima kod Čove. Povelj su fra Vladina oca Ikana Vlašića i učitelja u Sovićima Viktora Rogulju. Prošli smo u Grude i došli do Čove. Nije ni tu bilo Ante Barbira. Tu smo ostali dok je svanulo. Krešino pismo predao sam Slobodanu, a on ga je stavio u brevijar. Nisam ni slutio da je to naš posljednji pozdrav. Vratio sam se bez propusnice u Drinovce. A vojska je od Čove iz Ružića otišla sa zatvorenicima u Ljubuški, a to je bila subota (10. II. '45.).

U zatvoru [u Ljubuškom] je Barbir šamarao Slobodana. U noći su oni puštali zatvorenike vani i fra Slobodan je zapazio kroz špijunku fra Janka iz druge sobe zatvora i javio mu se. Slobodan ga je zamolio za odrješenje. Fra Janko mu je kroz zatvorena vrata - uz upozorenje da se pokaje - dao odrješenje. U noći od 11. na 12. veljače (u nedjelju na ponedjeljak) Slobodan je strijeljan.

U ponedjeljak (12. II. '45.) fra Ratimir je sreo na cesti u Drinovcima Marka Šoljića. Njega je zamolio da pusti Slobodana jer nije ništa kriv. Marko mu je rekao da se ne bavi politikom i da ne intervenira ni za koga. A to je značilo da je Marko znao da je Slobodan već strijeljan. Marko je bio oficir OZN-e.

Vjernici su se propitivali za Slobodana. Jedna žena, rodbina Kreše Šimića, napala je Krešu da je on kriv što je Slobodan zatvoren i tražila je da ga pusti jer ga je zatvorio ni kriva ni dužna. Krešo joj je odgovorio: "Ja ne mogu ništa pomoći. Idi na pravu adresu - Stjepanu Marinoviću!"

U utorak (13. II. '45.) fra Ratimir zamolio Rexa Nuića, pravnika, da pođe s njim u Ljubuški i da odnesu nešto rublja i hrane fra Slobodanu. Rex je uzeo zaprežna kola i svoga bratića Stipu i otišli su u Ljubuški. Samostan devastiran, u njemu nisu našli fra Vida i tako su prenoćili kod Mirka Tomića obojica. Sutra su zvali iz Ljubuškog preko telefona, a iz kancelarije Rexove, Ćazima Dizdarevića. Govorio je Ratimir, a Ćazim odgovorio: "Slobodan ima sve, ne treba mu ništa!" To je značilo - ubijen je.

Često su župljani pitali za Slobodana i plakali. Na partizanskim zborovima nikada nitko ni riječi o Slobodanu. (str. 58 i 59).

Nakon toga izišao je u "Slobodnoj Dalmaciji" jedan članak o hercegovačkim fratrima. U njemu piše da je oslobođen Široki Brijeg, da su fratri pucali i da su dobili zasluženu plaću. Za Slobodana piše da je išao na noćne sastanke sa škriparima i da se presvlačio u ženske haljine i prevodio škripare na Široki Brijeg. - Koliko riječi, toliko laži! Fra Slobodan nije išao na sastanke niti se presvlačio u ženske haljine. Imao je izrazito muško lice i vrlo jaku bradu i svatko bi ga odmah zapazio da to nije ženska osoba. Nigdje ne piše da je netko od fratara ubijen, samo stoji da su dobili zasluženu plaću.

Kapelan - Mučenik, tako je fra Ratimir dao naslov o fra Slobodanovoj smrti.

Neka se i ovo zna:

Ante Glavaš - Lugić bio je škripar. Njegova žena trebala je Antu izdati. Kad je ona rekla da ne zna za muža Antu, onda je Perica Marinović - po nalogu oficira OZN-e Ivana Granića - ubio tu ženu. Perica Marinović je brat spomenutoga Stjepana Marinovića. Nekoliko dana poslije toga ubijen je Ante Glavaš - Lugić od partizana.

Ovo sam sve napisao prema još neobjavljenoj knjizi fra Ratimira Kordića "Doživljaji i sjećanja". Dakako, samo što je u uskoj vezi s pokojnim Slobodanom. Čerin, 28. XII. '93.

Fra Janko Bubalo: Apokaliptični dani

Fra Janko Bubalo, krsno ime Nikola, rođen je 1913. godine u Turčinovićima kod Širokogoga Brijega, dvije godine prije fra Slobodana. Cijeli svoj svećenički život proveo je u hercegovačkim župama. Objavio je osam izvrsnih i vrlo dobro prihvaćenih zbirki pjesama. U svojoj nadasve vrijednoj knjizi fra Janko piše:³⁷

Dana 11. veljače oko osam sati ujutro prigodom "službenoga" izlaska svih zatvorenika na takozvani klozet u našem prizemlju pred našim vratima (jer se upravo pred njima na otvorenom nalazio i taj nazovi klozet) opazio sam kroz "špijunku" pok. fra Slobodana Lončara. Čekao je na red u skupini pet-šest zatvorenika. Tiho sam mu se javio. On se trznuo, okrenuo se i žalosno se zagledao u mene. Ja sam mu odmah, bez ikakva uvoda i razgovora, rekao da se časovito pribere, pa da ću mu dati (sakramentalno) odrješenje. Kad sam to učinio, blago me je i zahvalno pogledao. Zadnji put u životu! Isto sam učinio i s pok. fra Zdenkom Zupcem, koji je izveden poslije fra Slobodana iz sljedeće sobe. (...). Bio je to susret koji se broji sekundama, ali takav da se - kao posljednji - nikada ne može zaboraviti. I fra Slobodan i on, u ovećoj skupini supatnika, strijeljani su oko ponoći 12. ili 13. veljače. Datum se može uzeti jedan ili drugi, računajući da se to dogodilo prije ili poslije te posljednje njihove ponoći. Fra Stanko [Vasilj] i ja gledali smo ih kroz "špijunku", kad su ih povelili na stratište. I mi smo mislili da ćemo s njima poći, jer su zločinci - idući od sobe do sobe - već stizali do naše takozvane sobe. Mi dvojica već smo se bili izljubili za polazak... Međutim, prošli su naša vrata. I već su prozivali iz sljedeće sobe. Poslije nam je rekao čovjek koji je to, po dužnosti, znao, da smo i mi dvojica bili za tu noć određeni, ali da je pola sata prije toga došla telefonska naredba u pravu OZNE da "ta dva fratra iz Vitine za noćas ostanu".

37 Janko BUBALO, *Apokaliptični dani*, str. 148 sl.

Andelko Mijatović: Posljednji dani "križnoga puta" fra Slobodana Lončara

Povjesničar dr. Andelko Mijatović objavio je jedan tekst u *Stopama pobijenih*³⁸ o posljednjim danima dvojice naših fratara, fra Slobodana Lončara i fra Zdenka Zubca. Tekst preuzimam u skraćenoj verziji donoseći više ono što se odnosi na fra Slobodana, ne umanjujući tim mučeničku smrt fra Zdenka Zubca, jer pišem prvenstveno o fra Slobodanu, bez bilješki i tumačenja, koji se nalaze u originalnom tekstu.

Fra Slobodan Lončar, prema dosadašnjim istraživanjima, likvidiran je u veljači 1945. u organizaciji zloglasne komunističke policije Ozne (Odjeljenje zaštite naroda) i predstavnika komunističke vlasti. O njegovoj mučeničkoj sudbini sve donedavno nije se puno znalo pa čak ni gdje je ubijen. Tek novija istraživanja potvrdila su da je fra Zdenko Zubac ubijen u Zagvozdu, a fra Slobodan Lončar u Ljubuškom. Autor ovih redaka u svojim je mlađim danima u vrijeme komunističkoga sustava slušao priče o njegovu stradanju, pa i boravku na području Tihaljine, koje iz razumljivih razloga nije bilježio. Tragajući za potvrdom spomenutih priča, došao je do suvremenih svjedočenja koja, iako ne daju odgovore na sva pitanja u svezi s njihovim mučeničkim stradalništvom, ipak upotpunjuju dosadašnja saznanja.

O zadnjih nekoliko dana fra Slobodana Lončara (1915.-1945.), rodом iz Vira u posuškom kraju, svjedoči fra Ratimir Kordić, župnik u Drinovcima (1944.-1949.), gdje je fra Slobodan bio župnim vikarom od jeseni 1944. Po njega je, "po nalogu Ante Barbira", "terenskog oficira Ozne", predvečer u petak 9. veljače 1945. u župni ured u Drinovcima došao "terenski oficir" Ozne Krešo Šimić, inače rodом iz Drinovaca, s dva vojnika, vjerojatno pripadnika KNOJ-a (Korpusa narodne obrane Jugoslavije) kojemu je tada bila primarna zadaća "čišćenje oslobođene teritorije od svih vrsta neprijatelja". Šimić je dopustio da s fra Slobodanom Lončarom u Soviće pođe i župnik fra Ratimir Kordić i dvojica Drinovčana iz mjesne "terenske milicije". Iz Drinovaca su, iza 21.00, odvedeni u Soviće. Nakon što su oko dva sata proveli u Vokića gostionici punoj partizanskih vojnika iz istočne Hercegovine (knojevaca iz Gacka), poredani u vojničkoj koloni od "šezdesetak ljudi" i "nekoliko konja i goveda" oduzetih tamošnjem pučanstvu, poveden je prema Grudama, a usput su uhićivani i još neki ljudi.

U Grudama su im na jednom zidu dopustili da se odmore oko pola sata, a potom su nastavili putovanje prema Cerovu Docu gdje su ih smjestili u Čove (Ivan Žulj, zvani Čovo, rođ. 1868.), "u jednu sobu na katu". Ondje je već bilo nekoliko pozaspalih vojnika, a fratrima su dopustili da sjednu na neke škrinje (sanduke). Kada je svanulo, pretražili su obojicu franjevaca, a

38 Andelko MIJATOVIĆ, "Posljednji dani Križnoga puta fra Slobodana Lončara i fra Zdenka Zupca. Prilog istraživanju stradanja franjevaca Hercegovačke franjevačke provincije 1945.", *Stopama pobijenih*, V, 1(8), Široki Brijeg, 2012., str. 41-44.

nakon što je fra Ratimir Kordić objasnio da nije uhićen, nego je s uhićenim fra Slobodanom Lončarom pošao dragovoljno da bi vidio "terenskog oficira" Antu Barbira u Sovićima, strogo mu je zapovjedbno da se najbližim putem uputi u Drinovce. (...).

Nejasan je put fra Slobodana Lončara nakon dolaska u Cerov Dolac i njegova rastanka s fra Ratimirom Kordićem ujutro 10. veljače 1945. Mislilo se da je iz Cerova Doca odveden u Ljubuški, međutim saznanje da je, zajedno s fra Zdenkom Zupcem, noć s 10. na 11. veljače 1945. proveo u kući obitelji Filipa Mijatovića u zaselku Brdo u Tihaljini, upućuje na njegovo drukčije kretanje tih dana... Možda je iz Cerova Doca poveden u Narodni odbor u Čuljkovoj kući u Ružićima, u blizini tamošnjega župnog ureda, u temeljno tijelo tamošnje komunističke vlasti, gdje je stiglo dvadeset osam gačanskih knojevaca. Nema podataka da je fra Slobodana netko vidio na tom putu. Možda je u zaselak Brdo doveden izravno iz Cerova Doca kroz Tihaljinu.

Uglavnom, u zaseoku Brdo partizani su se smjestili u kući Filipa Mijatovića Lerušića (1879.-1939.) u kojoj su tada živjele tri žene: Filipova supruga Iva, r. Lukenda, zvana Lukenduša (1879.-1964.), kći Jaka (1920.-2001.) i nevjesta Slavka, supruga Filipova sina Marka (r. 1917.) koji je nekoliko dana kasnije poginuo u povlačenju hrvatskih oružanih snaga od Mostara prema Sarajevu. Fratere [fra Slobodana i fra Zdenka Zubca] su smjestili u "tavanu" na katu. Iako su domaćini fratrima ponudili svoje krevete, stražari im nisu dopustili leći nego su čitavu noć proveli sjedeći na jednoj uobičajenoj "djevojačkoj" škrinji. Stražari su ih zlostavljali što je "mlađi" fratar (Lončar) teško podnosio, a "stariji" ga je (Zubac) smirivao. Križan Primorac Žuljušić (r. 1936.), brat spomenuta Blage, oba unuci Filipovi u čiju su kuću partizani doveli fratere, svjedoči da je trideset partizanskih vojnika Gačana, s čarapama do koljena, dovelo ružićkoga fratra na Brig (predjel u zaseoku Brdo). Što je bilo s drugim fratrom ne zna, no pamti da su doveli i fratrovu kravu, a ubijene kokoši svezane po dvije nosili preko ramena. Od kokošiju su priredili večeru, a na Filipovu guvnu plesali gatačko kolo. Sjeća se da su pjevali: "O ustaške tužne majke, ajte k nama na sastanke..." Tu su fratra Zupca tukli, a kad je u njegovu obranu ustala "baba Lukenduša", ušutkali su je zaprijetivši da će se to i njoj dogoditi. Fratra Zupca od daljnje je tučnjave zaštitio jedan civil obrazloživši da će "narodni sud" utvrditi je li kriv. (...).

Kada je svanulo, partizanski su vojnici s uhićenim fratrima s Brda krenuli prema središtu Tihaljine, u Nezdravicu, u Narodni odbor, tamošnje temeljno tijelo komunističke vlasti, koji se je nalazio nad Jurića mlinicom, vlasništvo dotadašnjega trgovca i autoprijevoznika Ivana Primorca Jurića (1884.-1975.). Tu se našao i već spominjani "terenski oficir" Ante Barbir, koji je kao partizanski obavještajac iz Biokove u ratu 1941.-1945. jedno vrijeme radio među Jurićevim namještenicima. Kada je Jurićeva supruga Joza (1884.-1977.), inače sestra poznatoga hercegovačkoga franjevca fra Mile

Leke (1897.-1967.), vidjela iscrpljene fratre, zamolila je Barbira da ih pusti u kuhinju kako bi se okrijepili, što je on, očito iz obzira prema donedavnim poslodavcima, i dopustio. Tada su fratri nešto založili, a Zubac je uspio reći: "Joza, nije dobro." Lončar je, dotučen prilikama, šutio.

Od Jurića su fratri odvedeni u Ljubuški. Ne zna se je li pješice ili nekim prijevoznim sredstvom. Tih je dana u Ljubuškom u strukturama Ozne i Komunističke partije donesena odluka o njihovoj likvidaciji, što je tih dana i provedeno - fra Zdenka Zupca u Zagvozdu i fra Slobodana Lončara u Ljubuškom.

Tko je zapovjedio uhićenja i ubojstva spomenutih fratarata? Ima li neka njihova posebna krivnja za takav postupak prema njima u onoj općoj komunističkoj hajci 1945. na hercegovačke franjevce i Crkvu općenito? I danas je nemoguće odgovoriti na sva pitanja koja se nameću u svezi s njihovim stradanjem.

Fra Slobodan Lončar u prvu nedjelju nakon dolaska u Drinovce u jesen 1944. predvodio je pučku sv. misu. U toj je prigodi održao propovijed o temi: *Naša legitimacija: Hrvat - katolik*. Propovijed je bila dobro primljena u vjerničkom puku, a na sebe je skrenuo pozornost i u partizansko-komunističkim strukturama. U takvim prilikama on je nastojao, nakon što su komunisti preuzeli vlast u Drinovcima, prijeći u područje izvan dosega njihove vlasti. Kako se je komunistički teror povećavao, a i sam bio izložen jednoj teškoj provokaciji, Lončar je nastojao živjeti što povučeniije. (...).

Ne može se oteti dojmu da je iza uhićenja fra Slobodana Lončara i fra Zdenka Zupca stajao Ante Barbir, "terenski oficir Ozne". Vidjeli smo da je Barbir zapovjedio uhićenje fra Slobodana Lončara u Drinovcima, nazočan je uhićenju fra Zdenka Zupca u Ružićima, a nazočan je i dovođenju uhićenika u Tihaljinu. Naravno, Barbir je zdušno provodio i ideološki program Partije kojoj je pripadao.

Fra Slobodanova krivnja?

Fra Tugomir Soldo rođen je 1911. godine u Dragićini, župa Čerin. Školovao se na Širokom Brijegu, Mostaru i u Rimu. Obnašao je razne dužnosti u Hercegovini i Hrvatskoj. Od 1952. godine živio je u Americi, u Hrvatskoj franjevačkoj kustodiji. U rukopisu je ostavio iznimno vrijedno djelo, koje je još 1951. godine iz Rima uputio dr. Krunoslav Draganoviću, a u kojem detaljno opisuje ulogu franjevaca i biskupijskih svećenika u Hercegovini tijekom Drugoga svjetskog rata, odgovarajući na izmišljotine i laži koje je o njima napisao Viktor Novak u knjizi *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb 1948. Braneći naše fratre, a među njima i fra Slobodana Lončara, između ostaloga piše da on "nikada nije bio župnik u Drinovcima, nego kapelan. Župnik je bio o. Ratimir Kordić, koga

su kasnije partizani osudili na 8 godina. (...). Lončar je mladi svećenik. Završio je bogosloviju 1942. ili 1943. godine i bio je kapelan u Drinovicima, ali tamo nije bilo ni partizana ni četnika, pa da je i htio, nije mogao zlo praviti. No, i njega su partizani dva mjeseca imali na slobodi. On je nastradao jer se opro njihovu bezboštvu i divljanjima.”³⁹

Pronalazak posmrtnih ostataka na lokalitetu Tomića njiva

Na području općine Ljubuški postoji veći broj stratišta i grobišta ratnih žrtava. Prvo iskapanje obavljeno je na lokalitetu Tomića njiva, koji se nalazi u samom središtu grada, nedaleko od Osnovne škole Marka Marulića. Radovi su trajali od 19. do 28. srpnja 2010. Stručni dio posla vodili su mr. sc. Tihomir Glavaš (1951.-2021.) i forenzičarka prof. dr. sc. Marija Definis-Gojanović.⁴⁰

Masovno grobište Tomića njiva ima sljedeće dimenzije: 5,10 x 4,18 x 2,54 m. Po svemu izgleda da su grobnicu prije pogibije kopali sami pogubljenici. U tom prostoru pronađeno je 28 posmrtnih ostataka, točnije: 26 cijelih tijela i 2 djelomična kostura. Dva tijela zacijelo su bila djelomično zakopana pa su im gornje dijelove raznijele životinje. To potvrđuju i neki svjedoci iz tih nemilih vremena. Oko šaka i mišica nekih žrtava komunizma pronađeni su ostatci telefonske žice kojom su očito bili vezani. “Jedan je bio vezan oko vrata, a drugome su vezane i noge. Možemo samo nagađati zašto su ih baš tako vezali. Ubijeni su na rubu jame i u nju gurnuti. Nekima, dok su bili okrenuti licem prema jami, pucali su u zatiljak pa su naglavačke pali na hrpu već mrtvih ili umirućih žrtava. Njihove suhe kosti i danas punim glasom govore o tim strašnim trenucima. Među hrpom kostiju nađeni su razni predmeti: dijelovi krunica, češalj, naočale, okviri za naočale...”⁴¹

Među 28 posmrtnih ostataka identificirana su i dvojica fratara, i to fra Slobodan Lončar i fra Martin Sopta. Od samog početka iskapanja vjerovalo se da će se tu naići na posmrtnu ostatke barem fra Slobodana Lončara, o čemu je pisao krunski svjedok fra Janko Bubalo u svojoj knjizi *Apokaliptični dani - U sjeni zablude* još 1992. godine, što se i obistinilo.

39 Tugomir SOLDI, “Držanje katoličkog svećenstva u Hercegovini za vrijeme Drugoga svjetskog rata”, *Hercegovina franciscana*, god. VII (2011.), br. 7, str. 403.

40 Opširnu kroniku iskapanja vidi u: Miljenko STOJČIĆ, “Tragom komunističkih zločina na području općine Ljubuški. Ljubuški - Tomića njiva, 19.-28. srpnja 2010.”, *Stopama pobijenih*, I., 1(6), Široki Brijeg, 2011., str. 16-26.

41 Ante ČUVALO, “Povijest koja (još) traje. Traženje istine nije osveta nego pravo žrtava na dostojanstvo”, *Stopama pobijenih*, IV., 1(6), Široki Brijeg, 2011., str. 14.

Već drugog dana otkopavanja masovne grobnice Tomića njiva, tj. 20. srpnja, ukazali su se ostatci odjeće i obuće, te neki predmeti i jedne slomljene naočale. Fra Miljenko Stojić piše: “Gledam ostatke naočala. Pripadaju onoj staroj, okrugloj modi. Takve je nosio, barem prema slici, i fra Slobodan Lončar. Presmiono nam je zaključiti da su ove pripadale upravo njemu. Međutim, kako jučer zapisasmo, svjedok govori da je fra Slobodan ubijen u zadnjoj skupini odvedenoj na ovo stratište. To znači da bi mu se tijelo trebalo nalaziti na vrhu masovne grobnice. Ipak, zaključke ostavljamo našem daljnjem istraživanju i DNK analizi.”⁴²

Međutim, ono što nije moglo biti poznato fra Miljenku i drugim fratrima, mi iz obitelji fra Slobodana Lončara, posebno zahvaljujući stalnim istraživanjima fra Umberta Lončara, bili smo uvjereni da smo našli njegove posmrtno ostatke, jer, između ostaloga, u obiteljskom “relikvijaru” imamo ostatke dvojih naočala pok. fra Slobodana, koje su po mnogočemu slične pronađenima. Meni osobno predao ih je u rujnu 2013. brat Zvonko (r. 1957.), koje je on naslijedio od oca Stjepana (1913.-1988.). Fra Slobodan je počeo rano nositi naočale jer je jedno oko, lijevo, jednom zgodom za vrijeme nekih poljskih radova oštetio.

Donosimo još jedno svjedočanstvo koje je fra Miljenko Stojić zapisao na današnji dan: “S tim u svezi treba spomenuti i svjedočanstvo koje smo danas čuli. Fra Slobodan Lončar je zajedno s drugima bio zatočen u tzv. Ozninoj kući. Krišom je ispovijedao uhićenike koji su ubijani noću prethodno protsrivši kroz draču i trnje put do stratišta, prirodnog ulegnuća ili rupetine u zemlji. Ubrzo je i fra Slobodana popila noć.”⁴³

Peti dan iskapanja, 23. srpnja, u blizini naočala koje smo pripisali fra Slobodanu Lončaru, iz zemlje je izviriо križ i ostatci krunice koji neodoljivo podsjećaju na franjevački križ i krunicu. Naknadno je utvrđeno da je i to pripadalo fra Slobodanu.⁴⁴

Međutim, još masovna grobnica nije sva istražena. Nastavlja se s radovima. I uspjeh nije izostao. Na 24. srpnja kod tijela br. 18 pronađeni su ostatci franjevačke krunice kao i dijelovi habita. Zatim su pronađeni i dijelovi moćnika, koji je dotični imao uza se. Već se pomislilo da bi to mogli biti ostatci fra Martina Sopte, što će DNK analiza iz 2013. naknadno i potvrditi.

Tijelo fra Slobodana Lončara bilo je u neposrednoj blizini tijela fra Martina Sopte, iz čega bi se moglo zaključiti da su ih vjerojatno zajedno ubili.

DNK analiza provedena je i u svezi provjere posmrtnih ostataka fra Slobodana Lončara. “Svenazočni” fra Ante Marić sve koordinira, ne samo kad je u pitanju DNK analiza posmrtnih ostataka fra Slobodana Lončara, nego i svih drugih ubije-

42 M. Stojić, “Tragom komunističkih zločina na području općine Ljubuški”, str. 18 sl.

43 *Isto*, str. 17.

44 *Stopama pobijenih*, VII, 1(12), Široki Brijeg, 2014., naslovnica.

nih fratara, do čijih se posmrtnih ostataka moglo doći. To je stručan posao i obavljali su ga arheolog Tihomir Glavaš i forenzičarka Marija Definis-Gojanović. Za taj posao trebalo je uzeti uzorke kostiju fra Slobodanovih roditelja, pokojnih Petra (1887.-1961.) i Franjke (1893.-1951.), te njegove braće Stjepana (1913.-1988.) i Dominika (1918.-1990.). Njegovo je tijelo identificirano na Patologiji u Splitu u srpnju 2013.⁴⁵

Ovdje još navedimo da je na svetkovinu Male Gospe 8. rujna 2013. u Ljubuškom održana komemoracija i pokop 61 žrtve iz Drugog svjetskog rata i poraća, a pronađeni su na više lokaliteta na području općine Ljubuški.

Posmrtni ostatci ubijenih franjevaca bili su u limenim sanducima prekriveni hrvatskom trobojnicom. Od 14,30 bili su izloženi ispred zgrade Općine Ljubuški, dok je službeni program komemoracije započeo u 15,00 sati. Nakon obraćanja nazočnima nadležnih službi, uvodnu molitvu predvodio je vojni ordinarij dr. Tomo Vukšić. Povorka s posmrtnim ostacima krenula je prema Novom groblju, gdje je u 16,00 sati započela Sv. Misa. Misno slavlje predvodio je mons. dr. Tomo Vukšić, a u koncelebraciji su bili hercegovački provincijal dr. fra Miljenko Šteko i brojni sumisnici, među kojima je bio i fra Milan Lončar. Na kraju je uslijedila predaja identificiranih i pokop neidentificiranih. Humački gvardijan fra Velimir Mandić posmrtnu ostatku fra Martina Sopte predao je u ruke njegovoga bivšeg đaka fra Hadrijana Sivrića, a posmrtnu ostatku fra Slobodana Lončara u ruke njegova bratića fra Milana Lončara. Ova dvojica franjevaca pokopana su 7. veljače 2014. na Širokom Brijegu.⁴⁶

Pokop na Širokom Brijegu

Prigodom obilježavanja 69. obljetnice komunističkog ubojstva franjevaca na Širokom Brijegu 7. veljače 2014. sahranili smo posmrtnu ostatku ubijenih fra Martina Sopte i fra Slobodana Lončara. Molitveni program započeo je u 16 sati pred ratnim skloništem, a nastavljen u samostanskoj crkvi molitvom na grobu gdje su do tada pokopana 22 fratra. U prepunoj širokobriješkoj bazilici sveto misno slavlje predvodio je provincijal fra Miljenko Šteko uz sumisništvo generalnog vikara hercegovačkih biskupija don Željka Majića, vicepostulatora fra Miljenka Stojića, svih gvardijana i još 62 fratra, odnosno svećenika iz cijele Hercegovine. Jedno misno čitanje preuzeo je fra Rade Dragičević, učenik ubijenoga fra Martina Sopte. Osvrćući se na pokop dvojice braće provincijal fra Miljenko je rekao: "O, draga moja

45 "Pronađen i fra Slobodan Lončar", *Stopama pobijenih*, br. 12 (2014.), str. 44-45.

46 "U Ljubuškom pokopane žrtve komunističkog zločina", *Stopama pobijenih*, VII., 1(12), Široki Brijeg, 2014., str. 9-10.

braćo, fra Martine i fra Slobodane, tko vam može izmjeriti bol koju ste prošli, tko suze prebrojiti?! Jedno znam: Niste se pokolebali. Uzeli ste na svoja pleća svoj križ i kročili pravom stranom svoje Kalvarije. I na vašem kalvarijskom putu čuli su se udarci bičeva, padale su poruge i psovke, odzvanjale pljuske. Ne znam jeste li susreli ijednog Šimuna ili Veroniku. Eto, to vam mi svojom molitvom i ovim ukopom danas želimo biti!⁴⁷

Nakon mise održan je obred njihova ukopa. Lijes s posmrtnim ostatcima fra Martina Sopte nosio je fra Hadrijan Sivirić, koji je također bio njegov učenik, a lijes fra Slobodana Lončara nosio je njegov bratić fra Milan Lončar. Ni fra Milanove suze, ni mnogobrojne rodbine iz Vinjana, nisu se mogle sakriti. Hrvatsku zastavu s kojom je bio prekriven fra Slobodanov lijes dobili smo kao uspomenu na ovaj događaj.

Fra Milan Lončar

47 Josipa VUKOJA, "U povodu obilježavanja 69. obljetnice komunističkoga ubilačkog pohoda na Široki Brijeg pokopana tijela dvojice nedavno identificiranih fratara", *Stopama pobijenih*, VII., 2(13), Široki Brijeg, 2014., str. 4-5; "Obilježena 69. obljetnica komunističkoga ubojstva franjevac na Širokome Brijegu", *Mir i dobro*, Mostar, XLVI., br. 1/2014., str. 15-17. U *Mir i dobro*, str. 18-19, donesena je cijela propovijed provincijalova. U oba glasila su i neke vrijedne fotografije.

KRVLJU OPEČAĆENI ZA NEBO

Životopisi šezdeset šestorice hercegovačkih franjevaca
ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću

Priredio:
dr. fra Robert Jolić

Mostar, 2025.